

Kontrollkäik Harku ja Murru Vanglasse

1. 19.11.2013-21.11.2013, 25.11.2013-26.11.2013 ja 03.01.2014 viisid õiguskantsleri nõunikud läbi etteteatatud kontrollkäigu Harku ja Murru Vangla Harku territooriumile (edaspidi ka vangla).

Harku ja Murru Vangla põhimääruse kohaselt on Harku ja Murru Vangla Justiitsministeeriumi valitsemisalas olev valitsusasutus, mis viib täide vabadusekaotust. Harku ja Murru Vangla on kinnine vangla, milles on struktuuriüksusena avavangla. Vangla Harku vangistusosakonnas kannavad karistust naissoost süüdimõistetud, samuti need üle 54 aasta vanused meessoost kinni peetavad, keda ei ole karistatud seksuaalse enesemääramise vastase või karistusseadustiku §-s 178, 178¹ või 179 sätestatud kuriteo eest.

25.11.2013 seisuga oli kogu Harku ja Murru Vanglas 258 kinni peetavat isikut, sh 257 süüdimõistetut ja 1 vahistatu. Kõigist kinni peetavatest isikutest olid 104 naised ja 1 alaealine kinni peetav isik (samuti naissoost). Emadega koos viibisid vanglas ka 2 imikut. Ehkki tavapäraselt vahistatud Harku ja Murru Vanglas ei viibi, oli üks vahistatu paigutatud koos imikuga emade-lastete osakonda.

Õiguskantsler tegi toonasesse Harku Vanglasse põhjalikumad kontrollkäigud 2001. 2007. ja 2010. aastal.

2010. aastal soovitas õiguskantsler kontrollkäigul osalenud ekspertide ettepanekutele tuginedes laste huvides üle vaadata emade-lastete osakonnas viibijate päevakava, võtta laste kasvamise jälgimiseks kasutusele Eesti laste kasvukõverad ja leida võimalus kaasata emade ning laste nõustamise lastepsühholoog ja/või lastepsühhiaater. Lisaks andis õiguskantsler soovitusi seoses hügieeniprotseduuridega, vangistusseaduse §-s 26 sätestatud isikutega kohtumise võimalustega ning kinni peetavatele isikutele nende õiguste kaitseks vajaliku teabe saamisega.¹

2. Kontrollkäigul kontrollis õiguskantsler, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis artiklis 3 sätestatud riigi ennetusametuse funktsiooni, kuidas on tagatud vanglas kinni peetavate isikute põhiõigused ja –vabadused.

3. Õiguskantsleri nõunikud vestlesid 19.11.2013, 21.11.2013 ja 25.11.2013 usalduslikult kokku 26 kinni peetava isikuga. Kinni peetavad isikud, kellega vestelda, valiti vanglalt eelnevalt saadud nimekirjast eesmärgiga kaasata usalduslikku vestlusesse eri eluosakondades viibivaid isikuid, erineva vanuse ja erineva emakeelega isikuid, samuti eri soost isikuid. Lisaks vesteldi territooriumil ringkäiku tehes üksikult ning suuremates ja väiksemates gruppides ca 30 kinni peetava isikuga.

Lisaks vestlustele kinni peetavate isikutega tutvus õiguskantsleri nõunik valikuliselt kinni peetavate isikute isiklike toimetustega ja 2013. aastal relvade, füüsilise jõu, erivahendite ja ohjeldusmeetmete kasutamist puudutavate dokumentidega. Samuti tegid õiguskantsleri nõunikud 26.11.2013 vangla territooriumil põhjaliku ringkäigu ning külastasid vangla spordisaali, kabelit, raamatukogu, meditsiiniosakonda, emade-lastete osakonda, sööklad, laste mänguväljakut, kinni peetavate eluhoonet, tootmishoonet (kus asub ka kool), katlamaja,

¹ Kontrollkäik Harku Vanglasse. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_harku_vangla.pdf.

erinevaid majandushooneid ja pääslahoonet (kus asuvad kartserid, lukustatud kambrid, sõltuvusrehabilitatsiooni osakond ja kokkusaamiste toad). Külastati ka vana kartserihoonet, mis ei ole enam kasutuses.

Kontrollkäigul osalesid 2 meditsiinieksperdi (pediaatrit), kes kontrollisid vangla emade-lastes osakonnas viibivate laste olmetingimusi ja kasvukeskkonda, emadega koos viibivatele lastele osutatavate tervishoiuteenuste kohasust ja piisavust, laste tervist ja füüsilist arengut ning lastele tagatud sotsiaalset kaitset.

03.01.2014 toimus kokkuvõttev vestlus vangla juhtkonnaga.

4. Soovitused ja ettepanekud

4.1. Riietus

Paljud kinni peetavad isikud kurtsid kontrollkäigul õiguskantsleri nõunikele, et vangla pakutav riietus on liiga õhuke ning talvisel ajal on selles külm väljaspool siseruume liikuda. Soojemaid riideid vangla talveperioodiks ei väljasta, samuti ei ole kuigivõrd lubatud kasutada isiklike riietusesemeid (osa kinni peetavaid isikuid kandis siiski vanglavormist erinevaid täiendavaid riietusesemeid ja isikud andsid vastukäivat infot sellest, kas tegemist on nende endile kuuluvate riideesemetega või vangla väljastatud riietusega). Väideti, et puudub mõnede kinni peetavatele isikutele vajalik soe aluspesu, vangla väljastatavad kindad on liiga õhukesed ja torukujuline sall naistele liiga lai ning ei täida talle pandud ülesannet. Naissoost kinni peetavad isikud kurtsid, et aluspesu peab soetama sõltumata raha olemasolust vanglasisesel isikuarvel kinni peetav isik ise ja vanglateenistus aluspesu ei anna. Samuti kurdeti, et vanglateenistus ei väljasta jalatseid ning neid tuleb endal soetada.

Õiguskantsler on käsitlenud kinni peetavate isikute riietusega seonduvaid teemasid võrdlemisi põhjalikult hiljutises soovitusel õiguspärasuse ja hea halduse tava järgimiseks Viru Vanglale.² Soovitus on avalikustatud õiguskantsleri veebilehel ning seepärast ei pea õiguskantsler vajalikuks nimetatud soovitusel toodud detailselt üle korrata ja nendib vaid, et soovitusel väljendatud arvamusel ka praegusel hetkel ja olulisel osal pole muutunud ka õiguslik olukord.

Õiguskantsler toonitab lisaks eelmainitud soovitusel toodule, et Euroopa Nõukogu Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (edaspidi lühiduse huvides CPT) on korduvalt rõhutanud riigivõimu kohustust tagada kinni peetavatele isikutele küllaldane, soe, aastaajale vastav ja värskes õhus viibimist võimaldav riietus.³

² Õiguskantsleri 27.09.2013 soovitus nr 7-4/121256/1304151. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_sovitus_kartseri_riietus_kinnipeetavat_e_poordumiste_lahendamine_0.pdf.

³ Vt nt Report to the United Kingdom Government on the visit to the Bailiwick of Guernsey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 to 22 March 2010, p 23. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/gbr/2010-37-inf-eng.htm>. "However, in practice, access to outdoor exercise was often limited to only half an hour a day; in addition, the yard had no shelter from inclement weather and standard regime prisoners were not provided with appropriate clothing for going outside in such weather (i.e. they were only permitted to wear one prison issue sweatshirt). [...] The CPT recommends that all prisoners be offered a minimum of one hour of outdoor exercise every day, and that arrangements (including appropriate clothing) be made to enable such exercise to be provided in inclement weather." Samuti nt Report to the Spanish Government on the visit to Spain carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 September to 1 October 2007, p 152. Kättesaadav arvutivõrgus:

Õiguskantsler tõdeb kinni peetavate isikute riietuse osas, et kinnipidamisega vanglas kas seoses süüdimõistva kohtuotsuse või eelvangistusega ei kaasu kohustust kanda pesemata, märga, äärmuseni kulunud või oludele mittevastavat riietust. Lähtuvalt Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi ka EIÕK) artiklist 3, Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi ka PS) § 18 lõikest 1 ja vangistusseaduse (edaspidi ka VangS) § 4¹ lõikest 1 peab vanglateenistus tagama, et kinni peetaval isikul oleks kasutada küllaldases puhtuseastmes, oludele sobiv ja kuiv riietus. See tähendab, et isikul peab olema võimalik **sõltuvalt konkreetsest õiguslikust regulatsioonist** sellised riided kas saada või suurema vaevata hankida, neid peab olema võimalik küllaldase sagedusega pesta ja kuivatada ning nende kulumise korral välja vahetada.

Õiguskantsler nendib ka seda, et VangS § 46 lõike 1 kohaselt kannab kinnipeetav üldjuhul vangla riietust. VangS § 46 lõige 3 volitab alates 01.01.2013 justiitsministrit kehtestama määrusega vangla riietuse kirjelduse ja kandmise korra, ent seda rakendusakti ei ole õiguskantslerile teadmata põhjustel (akt ei kajastu elektroonilises Riigi Teatajas) antud. **See tähendab, et seadusandja selge soov ja sõnum on olnud, et kogu kinni peetavale isikule vajamineva riietuse tagab vanglateenistus. Mõiste riietus ei saa seejuures piirduda nn tavapärase vanglavormiga,** mis vastavalt Harku ja Murru Vangla direktori 14.02.2013 käskkirjaga nr 15 kehtestatud „Harku ja Murru Vangla Harku vangistusosakonna kodukorra“⁴ (edaspidi lühiduse huvides Kodukord) punktile 3.4 kujutab endast kinni peetavale isikule vanglasse saabumisel antavat nelja T-särki, kahtesid pikki pükse, kahte jakki, kahtesid lühikesi pükse, jopet, mütsi, salli ja kindaid.

Kinni peetav isik on oma riietuse valikul äärmiselt piiratud ja isikut ei saa jätta sõltuvusse pelgalt temal endal olemasolevatest riietusesemetest (nt sokid, ihupesu, jalatsid, soe aluspesu või kindad), mida isikul ei pruugi olemaski olla ja mille soetamiseks tal ei tarvitse olla küllaldaselt vahendeid. Kehtiv VangS § 46 lõige 1 sätestab, et kinnipeetav kannab vangla riietust ja erandeid ses osas tehakse vaid vangistusseaduses sätestatud juhtudel. Vangistusseadusest ei tulene, et isik peaks omal käel hoolitsema kas nt aluspesu, sokkide või sooja pesu soetamise eest. Seadusandja soov ses osas on ilmne ja riietuse peab kinnipeetavale tagama vangla ning seda nõuet peab Harku ja Murru Vangla ka täitma.

Õiguskantsler ei ole varasemas praktikas välistanud, et kinni peetav isik ei võiks vastavalt kehtivale õigusele olla kohustatud osalema oma vangistusega seotud kuludest kandmisel, kui see on talle jõukohane ja selline nõue õiguskorras sisaldub. Samas on õiguskantsler kindlalt veendunud, et rahaliste vahendite puudumine ei tohi kaasa tuua olukorda, kus isikul ei ole võimalik inimväärikalt riietuda. See tähendab, et tal peavad kasutada olema ilmastikule ja tema tervislikule seisundile vastavad üleriided, pesu, jalatsid, sokid jpm. Seadusandja ei ole selgesõnaliselt volitanud vanglateenistust ka kehtestama tasumäärasid väljastatava riietuse eest ja seetõttu on ka küsitav vanglateenistuse praktika nõuda teatud vangla väljastatavate riietusesemete eest (nt jalatsid) tasu, kui isikul on vanglasisesel isikuarvel vanglateenistuse arvates piisaval määral vahendeid.

<http://www.cpt.coe.int/documents/esp/2011-11-inf-eng.htm>. „However, many of the boys complained about the cold and the lack of warm clothing. [...] The CPT recommends that the authorities take the necessary steps to improve the living conditions at the DEAMENAC facility, notably: [...] to ensure that all minors are supplied with adequate clothing for all seasons, and sufficient blankets.“

⁴ Harku ja Murru Vangla direktori 14.02.2013 käskkirjaga nr 15 kinnitatud „Harku ja Murru Vangla Harku vangistusosakonna kodukord“. Kättesaadav arvutivõrgus:

<http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59255/Harku+vangistusosakonna+kodukord.pdf>.

Märkida tuleb, et Kodukorra punkt 8.5 võimaldab kinni peetaval isikul kasutada ka isiklikke riideid. Nimetatud Kodukorra sätte vastavus VangS § 46 lõikele 1 on äärmiselt küsitav, ent arvestades asjaolu, et Harku ja Murru Vangla praktika vangla riietuse väljastamisel võib olla probleemne (silmas on peetud kinni peetavate isikute kaebust, et ihupesu vangla ei väljasta ja see tuleb igal juhul ise oma kuludega vangla kauplusest soetada), on isikute põhiõiguste seisukohalt võetuna kindlasti parem lubada kasutada isiklike riideesemeid selle asemel, et sundida isikuid käima ilma aluspesuta või lagunenenud aluspesus, kuna isikul puuduvad vahendid neid soetada ja vangla ihupesu ei väljasta.

Õiguskantsler annab Harku ja Murru Vanglale soovitusel tagada kõigile vangla Harku vangistusosakonna kinni peetavatele isikutele vangla poolt sobiv, küllaldane, aastaajale, isiku liikumisvõimalustele ja tervises seisundile vastav rietus (sh ka sokid, jalatsid ja aluspesu). Õiguskantsler soovib ka analüüsida vangla väljastatava riietuse sobivust kinni peetavatele isikutele ning vajadusel vangla praktikast riietuse väljastamisel muuta (pakkuda kinni peetavatele isikutele sobivaid riietusesemeid).

4.2. Värskes õhus viibimine

Kinni peetavad isikud kaebasid õiguskantsleri nõunikele, et probleeme on igapäevase tunniajalise värskes õhus viibimisega. Nimelt kujutab jalutuskäiguks mõeldud paik endast traatvõrgust aeda, millel pole ei seinu ega vähimalgi määral katust, mis kaitseks isikuid ilmastikumõjude eest. Meessoost kinni peetavad isikud selgitasid, et kuna nende värskes õhus viibimise aega kasutatakse selleks, et võimaldada meeste eluosakonnas olevat duširuumi kasutada naistel, on raskendatud soovi korral (nt isikul hakkab jalutades külm) pääsemine tagasi eluosakonda, kuna vanglateenistus ei saada isikuid mõistliku aja jooksul vastava soovi avaldamisest hoonesse tagasi.

Vanglateenistuse ametnike antud info ses küsimuses oli vastuoluline. Mõnede vanglateenistuse ametnike sõnutsi tõepoolest kohemaid peale soovi avaldamist tagasi eluhoonesse ei viida ja teinekord tuleb oodata nt kümnekond minutit, et koguda kokku teatav hulk saadetavaid ja siis need eluhoonesse tagasi saata. Vestlusel vangla juhtkonnaga väitsid vanglateenistuse ametnikud, et tagasisaatmisega nende hinnangul probleeme ei ole. Vanglateenistuse ametnikud väitsid ka, et ilmastikumõjude (nt sademete) eest varjumiseks katuse või seinte rajamine jalutushoovi on välistatud, kuna see segaks järelevalve teostamist isikute üle. Samuti nentisid vanglateenistuse ametnikud, et ka mitmete teiste ja modernsemate vanglate (nt Viru Vangla) jalutusbokside kohal puudub katust.

CPT on järjepidevalt rõhutanud igapäevase värskes õhus viibimise võimaluse olulisust, samuti on CPT selgitanud, et värskes õhus viibimiseks mõeldud paik peab pakkuma puhkamisvõimalust (means of rest) ja kaitset ilmastiku eest (shelter from inclement weather) ja selleks peab vanglateenistus tarvitusele võtma vastavad abinõud.⁵ Konkreetselt Eesti

⁵ Vt nt Report to the Spanish Government on the visit to Spain carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 31 May to 13 June 2011, p 131. Kättesaadav arutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/esp/2013-06-inf-eng.htm>; Report to the Albanian Government on the visit to Albania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 10 to 21 May 2010, p 53. Kättesaadav arutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/alb/2012-11-inf-eng.htm>; Report to the Government of the Slovak Republic on the visit to the Slovak Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 24 March to 2 April 2009, p 98. Kättesaadav arutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/svk/2010-01-inf-eng.htm>.

kontekstis on CPT teinud etteheiteid ka vanglateenistuse poolt näiteks toodud Viru Vangla jalutusbokside osas ning nõudnud, et need varustataks puhkamisvõimaluse ja ilmastiku eest kaitsvate meetmetega.⁶ Seega ei ole põhjendus, et ka moodsamas Viru Vanglas on jalutusboksid katusega, antud juhul asjakohaseks vastuväiteks.

Õiguskantsleri arvates on raske üle hinnata igapäevase tunniajalise jalutuskäigu tähtsust kinni peetava isiku jaoks. Õiguskantsler on 27.09.2013 soovitus nr 7-4/121256/1304151 Viru Vanglale selgitanud, et vanglateenistus ei tohi oma tegevuse või tegevusetusega luua olukorda, kus õiguse igapäevasele tunniajalisele värskes õhus viibimisele realiseerimine on pärsitud või muudetud võimatuks.⁷

Arvestada tuleb, et Harku ja Murru Vanglas viibivad meessoost kinnipeetavad on eakad⁸ ja nende jaoks võib tavapärasest suuremaks probleemiks osutuda see, kui nad ei ole kindlad, et nad saavad soovi korral mõistliku aja jooksul nt külmatunde tekkimise tõttu jalutuskäigult naasta ja kui jalutushoov ei paku ilmastiku eest mingit kaitset. Olukorra muudab tõsisemaks ka eelnevalt käsitletud küsimus vangla riitusest. Eelpool osutatud viited probleemidest vangla riitusega võivad tähendada seda, et sobivate ja ilmastikukindlate riiete puudumisel võib külmatunde tekkida tugeva tuule ja/või sademete mõjul ruttu ning teadmine, et ei pruugi olla võimalik soovi korral varjuda ilmastiku eest kas varikatuse alla või tulla tagasi eluhoonesse, võib muuta igapäevase värskes õhus viibimise isiku jaoks vähemalt ebamugavaks kui mitte tema tervist ohustavaks. Selline olukord ei ole kindlasti lubatav.

Kinnipeetaval on õigus igapäevasele tunniajalisele jalutuskäigule värskes õhus ja vanglateenistus peab töökorraldusega tagama ka selle, et värskes õhus viibimine oleks mõistlikult võimalik. **Selleks annab õiguskantsler Harku ja Murru Vanglale soovitus varustada eluhoone kõrval asuv jalutusaedik ilmastiku eest kaitsvate meetmetega (nt osaliselt katta varikatusega, varustada seinaga, mille varju tuule eest peituda jms), samuti tuleb töökorralduses juhendada põhimõttest, et isik tuleb mõistliku aja jooksul saata vastava soovi avaldamise järel tagasi eluhoonesse. Mõistlik aeg ei saa õiguskantsleri hinnangul seejuures ületada 5 minutit.**

Õiguskantsler märgib lisaks, et peab otsituiks vanglateenistuse väiteid, et ka osalise varikatuse või seinte rajamine jalutusaediku juurde muudab järelevalve võimatuks. Sel juhul oleks võimatu teostada järelevalvet ka nende kinni peetavate isikute üle, kes kasutavad värskes õhus viibimiseks kartserite ja lukustatud kambrite juures paiknevat jalutusala, mis on ümbritsetud läbipaistmatute seintega ja kaetud plekkkatusega. Õiguskantsler on veendunud, et järelevalvet on võimalik ilma ületamatute raskusteta ja vastavate tehniliste abivahendite (kaamerad jms) abil korraldada ka siis, kui rajada jalutusaedikut kasvõi osaliselt kattev katus ja püstitada jalutusala ümber osaliselt seinad, mis kaitsevad tuule ja sademete eest.

⁶ Report to the Estonian Government on the visit to Estonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 30 May to 6 June 2012, p 63. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.cpt.coe.int/documents/est/2014-01-inf-eng.htm#_Toc343076434.

⁷ Õiguskantsleri 27.09.2013 soovitus nr 7-4/121256/1304151, p 79. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_sovitus_kartseri_riietus_kinnipeetavat_e_poordumiste_lahendamine_0.pdf.

⁸ Justiitsministri 25.03.2008 määruse nr 9 „Täitmisplaan“ § 5 lõike 1 punkti 2 kohaselt paigutatakse Harku ja Murru Vanglasse eeskätt üle 54 aasta vanused meessoost kinnipeetavad.

4.3. Füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamist ja õigusrikkuja terviseseisundi kontrollimist kajastavad protokollid

Õiguskantsleri nõunik tutvus ka 2013. aastal kinni peetavate isikute suhtes füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamist⁹ ja õigusrikkuja terviseseisundi kontrollimist kajastavate protokollidega. 20.11.2013 seisuga oli 2013. aastal koostatud 6 protokollit füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme rakendamise ja isiku terviseseisundi kontrollimise kohta.

2013. aastal toimunud füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamist kajastavatest protokollidest nähtus, et käeraudu kasutati neljal korral, ühel korral kasutati füüsilist jõudu ja fikseerimist, ühel juhul füüsilist jõudu. Käeraudu oli kasutatud üsna lühiajaliselt (maksimaalselt 25 minuti vältel). Enamasti nähtus protokollidest küllaldase selgusega, millist meetet kasutati ja millise ajavahemiku järel isiku seisundit kontrolliti. Protokollis nr 2 (koostatud 20.04.2013) on käeraudade rakendamise põhjusena märgitud ilma täiendava selgitusega vaid „agressiivne käitumine“. Tervishoiutöötaja teostatud isiku läbivaatuse märgete osas ei olnud alati tuvastatav, millal meedik isiku läbi oli vaadanud (nt 20.04.2013 protokollis nr 2 kajastub vaid läbivaatamise kuupäev, samas 06.05.2013 protokollis nr 3 ja 05.08.2013 protokollis nr 4 vaid terviseseisundi kontrollimise kellaeg, ent mitte kuupäev. 29.10.2013 protokollis nr 5 ja 09.01.2013 protokollis nr 19 ei ole konkreetseid andmeid terviseseisundi kontrollimise kuupäeva ja kellaaja suhtes.

CPT on seisukohal, et teatud juhtudel võivad vanglatöötajad vägivaldsete kinni peetavate isikute ohjeldamiseks jõudu kasutada ja erandkorras võib tekkida vajadus füüsiliste tõkendite tarvituselevõtuks. Need on riskantsed olukorrad, millega võib kaasneda kinni peetavate isikute väärkohtlemine ja kus on vaja rakendada eritagatist. CPT hinnangul peaks kinni peetaval isikul, kelle puhul on rakendatud ükskõik milliseid jõumeetmeid, olema õigus kohesele meditsiinilisele läbivaatusele ja vajaduse korral arstiabile. Seda tuleks teha väljaspool nende vanglatöötajate kuulde- ja soovitatavalt ka nägemisulatust, kes ei ole seotud tervishoiuga; uuringu tulemused (kaasa arvatud kõik kinni peetava isiku asjaomased kaebused ja arsti hinnang) peaksid olema vormikohaselt dokumenteeritud ja kinni peetavale isikule kättesaadavad. Neil harvadel juhtudel, kui on vaja füüsilisi tõkendeid, tuleks kinni peetavat isikut hoida pideva ja piisava järelevalve all. Tõkestusvahendite kasutamise peaks lõpetama esimesel võimalusel; neid ei tohiks kunagi rakendada karistusena ega nende kasutamist sel eesmärgil pikendada. Iga jõukasutusjuhtumi kohta tuleks pidada vastavat toimikut.¹⁰

Õiguskantsler rõhutab ka, et Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi ka EIÕK) artikkel 3 osas seatud riigile nn ümberpööratud tõendamiskohustus, mille kohaselt peab riik kaebuse korral suutma tõendada, et tegemist ei olnud EIÕK rikkumisega ja kaebaja väited ei vasta tõele.¹¹ Seega võib väärkohtlemise süüdistuse puhul jääda riik vastutavaks ka siis, kui ei suuda esitada veenvaid vastuväiteid kaebaja etteheidetele väärkohtlemise osas.

⁹ Järgnevas tekstis on kasutatud füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamise sünonüümuna ka mõistet vahetu sunni kasutamine.

¹⁰ CPT Standards. CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010 English, lk 17, p 53. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>.

¹¹ M. Olesk. Inim- ja põhiõigused vanglas. Euroopa vangistusõiguse põhimõtted. Justiitsministeerium 2010, lk 64.

Ka Riigikohus on oma praktikas rõhutanud, et ilmselgelt nõuab ohjeldusmeetme rakendamine administratsioonilt meetme valikul põhjalikku kaalumist. Vangla peab ohjeldusmeetme rakendamise otsustamisel kaaluma, millist meetet valida. Sarnaselt jõu kohaldamisega tuleb Riigikohtu hinnangul ka ohjeldusmeetme kohaldamiseks tuvastada kohaldamise hädavajalikkus ja meetme proportsionaalsus. Vaidluse korral peab vangla tõendama, et meetme kohaldamine oli vajalik või et selle jätkuv kohaldamine oli vajalik ning leebemate meetme kohaldamine ei oleks väidetavat ohtu vangla julgeolekule või isikutele kõrvaldanud. Riigikohus on seisukohal, et ohjeldusmeetme kasutamine peab olema kontrollitav. Selleks peavad koostatavas dokumendis olema kõigepealt täpselt, vajadusel detailselt märgitud asjaolud, miks otsustatakse kohaldada ohjeldusmeetet, ja ka vangla prognoos õigushüve kahjustuse saabumise tõenäosuse kohta. Kohus ei ole pidanud ohjeldusmeetme rakendamist põhjendusega "agressiivne" küllaldaseks, et tagada hilisemat kaalutusõiguse õiguspärasuse kontrolli. Riigikohtu hinnangul on kaalutusõiguse teostamata jätmine, aga ka kaalutusõiguse teostamise jälgitavuse puudumine vead, mis tingivad rakendatava meetme õigusvastasuse.¹²

Seega on oluline, et kinni peetava isiku suhtes füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamine nõuetekohaselt dokumenteeritaks. See on tähtis nii kinni peetavate isikute väärkohtlemise ennetamise ja tõkestamise seisukohalt, ent ka oluline riigile, võimaldamaks tõrjuda alusetuid süüdistusi väärkohtlemises. Nimetatud meetmete kasutamise dokumenteerimine peab toimuma viisil, mis võimaldaks sedastada kelle suhtes, millist meetet ja kui pika aja vältel kasutati ja kuidas, millal ja kelle poolt isiku seisundit kontrolliti.

Füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamise puhul on kinni peetava isiku, kelle suhtes meetet kasutati, meditsiiniline läbivaatus ja selle tulemus protokollimine kohustuslik tulenevalt VangS § § 71 lõigest 7¹. Justiitsministri 05.09.2011 määrusega nr 44 kehtestatud „Järelevalve korraldus vanglas“ (edaspidi Järelevalve korraldus) § 46 sätestab täpsemad nõuded vahetu sunni kasutamisele ja õigusrikkuja terviseseisundi kontrollimisele. Järelevalve korralduse § 46 lõike 1 kohaselt protokollitakse vahetu sunni kasutamine ja õigusrikkuja terviseseisundi kontrolli tulemus esimesel võimalusel pärast kinni peetava isiku suhtes füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamist ja ohjeldusmeetmete kasutamise korral vajadusel ka nende kasutamise ajal. Järelevalve korralduse § 46 lõiked 2-3 nõuavad, et protokollis talletataks sunni kasutamise põhjus, aeg või ajavahemik ja koht, samuti olukorra lahendamiseks kasutatud teenistusrelvade, erivahendite ja ohjeldusmeetmete ning füüsilise jõu kasutamise kirjeldus. Järelevalve korralduse § 46 lõige 4 kohustab märkima protokollis selle, milline ametnik ja mis põhjusel otsustas vahetu sunni kasutamise. Protokollis märgitakse Järelevalve korralduse § 46 lõike 5 kohaselt ka tervishoiutöötaja, kes kontrollis õigusrikkuja terviseseisundit pärast vahetu sunni kasutamist või selle kasutamise ajal, ning kontrollimise aeg ja tulemus.

Meditsiinilise läbivaatuse puhul on oluline seega fikseerida muu hulgas läbivaatuse aeg, objektiivne leid ja läbivaatust toimetanud meedik või medikute nimed.

Hoolikas dokumenteerimine võimaldab tuvastada asjaga seotud isikud, fikseerida kinni peetavale isikule kaasnenu tervisekahjustused ja seeläbi hilisemalt tõhusalt kontrollida meetme rakendamise põhjendatust.

¹² Vt RKHKo 14.03.2012, nr 3-3-1-80-11, p 16-20.

Õiguskantsler peab positiivseks, et Harku ja Murru vanglas kasutatakse kinni peetavate isikute suhtes füüsilist jõudu, teenistusrelvi, erivahendeid või ohjeldusmeetmeid võrdlemisi harva.¹³

Õiguskantsler leiab samas, et vahetu sunni kasutamise dokumenteerimisel on võimalik vangla praktikat paremuse poole muuta. Piisavaks ei saa eeltoodu põhjal lugeda protokollis vahetu sunni rakendamise põhjusena pelka nappi tõdemust „käitus agressiivselt“. Kohtumisel vanglateenistusega osutasid vanglateenistuse ametnikud, et põhjalikum isiku käitumise kirjeldus sisaldub sündmuse kohta koostatud ettekandes.

Õiguskantsler on käsitlenud küsimust vahetu sunni rakendamise dokumenteerimisel info leidumisest muudes dokumentides oma 2013. aasta Tartu Vangla kontrollkäiku puudutavas kordavas soovitus.¹⁴ Seal toodut detailselt üle kordamata tõdeb õiguskantsler, et kinni peetava isiku põhiõiguste seisukohalt võetuna on keskne see, et kõik nõutud toimingud on sooritatud ja need on piisavalt kättesaadavas dokumendis kajastatud. Samas võib vahetu sunni kohaldamise (sh ka terviseseisundi kontrollimise) õiguspärasuse hilisem hindaja lähtuda kitsalt protokollis sisalduvast teabest ning kui protokollis puudub ka selge viide, et põhjalikum info on talletatud mujal, ei tarvitse hilisemal kontrollimisel kogu teave hindajani jõudagi.

Seega on õiguskantsleri hinnangul siiski põhjendatud, et kogu vajalik teave sisalduks kas protokollis või äärmisel juhul oleks protokollist ühemõtteliselt sedastatav, millises dokumendis on leitav täiendav info. Õiguskantsler rõhutab, et kontrollitud protokollides puudus viide sündmuse kohta koostatud ettekandele.

Eelneva põhjal annab õiguskantsler soovitus edaspidiselt talletada füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamist ja õigusrikkuja terviseseisundi kontrollimist kajastavates protokollides täpsemalt neid faktilisi asjaolusid (kinni peetava isiku käitumine), mis tingisid vahetu sunni rakendamise ja selle jätkamise või siis viidata protokollis selgesõnaliselt, kus vastav kirjeldus leitav on. Samuti soovitab õiguskantsler hoolikamalt dokumenteerida tervishoiutöötaja tegevus kinni peetava isiku terviseseisundi kontrollimisel pärast vahetu sunni rakendamist ning iseäranis rõhuasetusega tervisekontrolli teostanud isiku ja kontrolli täpse toimumisaja talletamisele.

4.4. Täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamist puudutavad dokumendid isiklikes toimikutes

Õiguskantsleri nõunik tutvus ka kuue kinni peetava isiku isikliku toimikuga. Üldiselt ei saa kaalukaid etteheiteid toimikute sisu osas teha. Enamik vangistusseaduse §-s 17 ja justiitsministri 30.11.2000 määrusega nr 72 kehtestatud „Vangla sisekorraeeskirja“ (edaspidi ka VSE) 7. peatükis sätestatud nõuded olid täidetud. Napi tutvutud toimikute hulga põhjal võib eeskätt ette heita seda, et toimikutes ei olnud küllaldaselt kajastatud täiendavate julgeolekuabinõude rakendamist puudutav dokumentatsioon. VangS § 17 lõike 2 ja VSE § 28 lõike 3 punkti 1 kohaselt on vanglateenistusel muu hulgas kohustus talletada isiklikus

¹³ Kuuest vahetu sunni kasutamise juhtumist seonduks üks põgenenud kinni peetava isiku tabamisega väljaspool vanglat.

¹⁴ Õiguskantsleri 19.12.2013 korduv soovitus nr 7-7/130537/1305309 õiguspärasuse ja hea halduse tava järgimiseks. Kontrollkäik Tartu Vanglasse. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/soovitus_korduv_tartu_vangla_kontrollkaik.pdf.

toimikus kinnipeetava suhtes täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise dokumendid. Õiguskantsleri hinnangul tähendab see nõue, et toimikus peavad sisalduma nii need dokumendid (haldusaktid), millega täiendavaid julgeolekuabinõusid kohaldatakse, kui ka materjalid, mis puudutavad julgeolekuabinõude kohaldamise jätkamist või lõpetamist.

Nii nähtus kinnipeetav H.T. toimikust, et 20.07.2011 otsusega nr 5-12/54 kohaldati tema suhtes täiendavate julgeolekuabinõudena VangS § 69 lõike 2 punktides 1 ja 4 sätestatud meetmeid kuni kolmeks kuuks. Toimikus oli ka 19.01.2012 otsus jätkata VangS § 69 lõike 2 punktides 1, 3 ja 4 määratletud julgeolekuabinõude rakendamist kuni 18.03.2012. Toimikusse köidetuna oli veel 23.07.2013 otsus VangS § 69 lõike 2 punktides 1, 3 ja 4 sätestatud meetmete rakendamise kohta ja toimiku vahel lahtiselt 23.10.2013 otsus lõpetada 23.07.2013 kohaldatud meetmete rakendamine kinnipeetava suhtes.

Nimetatud kinnipeetava toimikus sisalduvad materjalid viitavad, et otsuseid täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise, kohaldamise jätkamise ja lõpetamise kohta vormistatakse vanglas kirjalikult. Küll aga ei olnud toimikusse järjekindlalt kantud kõiki vastavaid materjale.

Vanglateenistuse ametnikud möönsid vangla juhtkonnaga toimunud vestlusel, et tõepoolest ei pruugi erinevatel põhjustel kogu täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise puutuv dokumentatsioon isiklikes toimikutes sisalduda ja kinnitasid, et puudused likvideeritakse.

Õiguskantsler piirdub seetõttu vaid lühidalt soovitusena talletada kinnipeetavate isiklikes toimikutes kõik VangS § 17 lõikes 2 ja VSE §-s 28 sätestatud dokumendid, sh ka materjalid täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise kohta.

4.5. Läbiotsimisteks kasutatav ruum N1 eluosakonnas

Ringkäigul N1 osakonnas väisasid õiguskantsleri nõunikud ruumi, mida vanglateenistuse sõnul kasutatakse muu hulgas ka selleks, et vajadusel toimetada naissoost kinni peetavate isikute läbiotsimist lahtiriietumisega. Ruum oli tuntavalt jahe, ruumi kütma pidanud radiaator oli külm ning ruumis oli avatud aken. Vanglateenistuse ametnikud väitsid hiljem, et ruumi ei hoita teadvalt jahedana ja ruumi küttev radiaator peaks olema töökorras. Õiguskantsleri nõunikega vestelnud kinni peetavad isikud ei märkinud vestlusel probleeme selle ruumi temperatuuriga.

Õiguskantsler rõhutab, et läbiotsimisi tuleb toimetada viisil, mis austab kinnipeetava inimväärikust ning ei põhjusta talle rohkem kannatusi või ebameeldivusi, kui need paratamatult kaasnevad vanglas kinnipidamisega (VangS § 4¹). Sundides isikut läbiotsimise eesmärgil lahti riietuma jahedas ruumis, võib vanglateenistuse tegevus väga kergesti kujutada endast inimväärikust alandavat või julma kohtlemist. Ei ole võimalik sedastada ühtegi mõistlikku põhjust, miks peaks lahtiriietumisega läbiotsimisteks kasutatava ruumi temperatuur olema tavapärasest normaalsest siseruumide temperatuurist madalam. Kui ruumi selline temperatuur on sihilikult mõeldud mõjutama selles lahtiriietumisega läbi otsitavaid kinni peetavaid isikuid, on tegemist väga tõsise probleemiga, millele peab vangla juhtkond ning ka Justiitsministeerium viivitamatult tähelepanu pöörama.

Kogutud tõendid viitavad siiski, et nimetatud ruum ei ole alaliselt ja sihipärase tegevuse tulemusena jahe. Nagu öeldud, ei toonud õiguskantsleri nõunikega vestelnud kinni peetavad

isikud läbiotsimiste ruumi temperatuuri probleemina esile, seega on õiguskantsleril põhjust loota, et kõnealune ruum ei ole jahe pidevalt ja taotluslikult.

See ei tähenda siiski, et tegemist ei oleks tõsise probleemiga ja läbiotsimine lahtiriietumisega oleks sellise temperatuuriga ruumis lubatav. **Kinni peetavate isikute lahtiriietumisega läbiotsimine ruumis, kus ei valitse vähemalt tavapärase toatemperatuur, on lubamatu ja õiguskantsler teeb ettepaneku see viivitamatult lõpetada. Vanglateenistus peab õiguskantsleri hinnangul jälgima edaspidi, et lahtiriietumisega läbiotsimiseks kasutatav ruum oleks küllaldaselt köetud ja seda ka igal üksikjuhul (st läbiotsimist korraldav vanglateenistuse ametnik peab alati veenduma, et ruum on selleks sobiva temperatuuriga).**

4.6. *Kahekordsed voodid*

Meessoost kinni peetavad isikud kaebasid õiguskantsleri nõunikele, et kambrites kasutatavatel kahekordsetel metallist narivooditel puudub redel, mis võimaldaks hõlpsasti ülemisele narile ronida. Nii vanglateenistuse ametnikud kui ka kinni peetavad isikud, kellega õiguskantsleri nõunikud vestlesid, väitsid, et voodikoha määramisel kas ülemisele või alumisele narile arvestatakse isiku tervises seisundit (ülemisele narile saavad koha isikud, kellele sinna ronimine ei ole nii raske).

Vanglateenistuse ametnike sõnul on vanglateenistus probleemi teadvustanud, taotletud on raha ülemisele narikorrusele pääsemist hõlbustavate meetmete tekitamiseks ja seepärast piirdub õiguskantsler ses osas vaid tõdemusega, et kuna vanglas viibivad meessoost kinni peetavad isikud on eakad või väga eakad (kõige vanem kinnipeetav oli kontrollkäigu ajal 78 aasta vanune), siis võib kõigil neil olla tõsiseid raskusi ülemisele narile ronimisega, iseäranis kui selles puudub redel vms abivahend. **Õiguskantsler avaldab lootust, et ülemisele narile ronimist soodustavad vahendid saavad lähiajal paigaldatud ning annab soovitusse ülesronimist hõlbustavad vahendid hankida ja paigaldada.**

4.7. *Võimalused isikliku hügieeni eest hoolitsemiseks*

Paraku on jätkuvaks ja aastaid väldanud probleemiks Harku ja Murru Vangla Harku vangistusosakonnas naissoost kinni peetavate isikute napid võimalused isikliku hügieeni eest hoolitsemiseks. Kinni peetavad isikud kurtsid, et hommikul ei jõua nad enne loendust selleks ette nähtud 20 minuti vältel ennast korrastada ja tualetti külastada. Eriti hull on kinni peetavate isikute sõnul olukord N1 osakonnas, kus pesuruumis on ca 70 kinni peetava isiku (arv varieerub) tarbeks 3 WC potti ja 3 kraanikaussi. Ka jääb vaid eluosakonnas duši all käivatel naiskinnipeetavatel (st need kinni peetavad isikud, kes ei tööta) nende endi sõnul liiga vähe aega (väidetavalt 15 minutit isikule) ennast pesta ja pesemise järel korrastada (sh juukseid kuivatada, kuna puudub foon).

Olukord hügieeniprotseduurideks kasutatavate ruumide ja nende sisustusega on sisuliselt sama, mis eelmise kontrollkäigu ajal (2010) ja õiguskantsler ei pea vajalikuks olukorra kirjeldust siinkohal korrata. Samuti ei pea õiguskantsler vajalikuks taasesitada põhjustusi, miks ta peab hügieeni eest hoolitsemise võimalusi sellistes oludes probleemseteks – vastavad selgitused ja seisukohad on ammendavalt avatud õiguskantsleri 2010. aasta Harku Vangla kontrollkäigu kokkuvõttes.¹⁵ Õiguskantsler nendib vaid, et tema arvamus ei ole võrreldes

¹⁵ Kontrollkäik Harku Vanglasse. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_harku_vangla.pdf.

2010. aastaga muutunud ning tegemist on jätkuvalt tõsise probleemiga, millega vanglateenistus peab tegelema.

Õiguskantsleri arvates väärib tunnustamist, et Harku ja Murru Vangla vanglateenistuse ametnikud on teinud pingutusi, püüdmaks probleemi nii hommikuste hügieeniprotseduuride kui ka duši all käimise võimaldamise osas lahendada töökorralduslike meetmetega (lubades suurema kinni peetavate isikute hulgaga eluhoone korruse kinni peetavatel isikutel kasutada ka väiksema koormusega korruse pesuruumi, samuti võimaldades ulatuslikumalt kasutada meessoost kinni peetavate isikute kasutatavatesse ruumidesse jäävat duširuumi). Kindlasti on tervitatavad ka edasised plaanitud pingutused töökorralduse muutmiseks. Nii kavandatakse muuta päevakava, et hommikusteks protseduurideks jääks enam aega, samuti soetada naiskinnipeetavatele föönid juuste kuivatamiseks jms. **Õiguskantsler soovib nimetatud plaanid kindlasti realiseerida ja jätkata ka edasist analüüsi ja lahenduste otsimist hügieeniprotseduuride probleemile vangla töökorralduse muutmise kaudu.**

Siiski näib, et ressurss lahendada hügieeniprotseduuride küsimust vangla töö ümberkorraldamise kaudu on ammendunud või kohe ammendumas. Oluline on rõhutada, et mingil moel puudutab hügieeniprotseduuride problemaatika kõiki kinni peetavaid isikuid. Tööl käivad naissoost isikud saavad tööl mittekäivatest isikutest märksa rohkem kasutada dušši, ent see-eest ei pruugi nad saada kasutada võimalust teostada hommikusi hügieeniprotseduure ka pärast hommikusööki, mil töötavad ja õppivad kinnipeetavad saadetakse tööle ja õppetööle. Meessoost kinni peetavaid isikuid mõjutab naissoost kinni peetavate isikute hügieeniprotseduuride teema seeläbi, et meeskinnipeetavate ruumes oleva duširuumi kasutamine naiskinnipeetavate poolt piirab meeskinnipeetavate võimalusi sel ajal hügieeniprotseduure sooritada ning (nagu eelnevast näha) võib mõjutada ka nende võimalusi pääseda soovi korral tagasi jalutuskäigult eluhoonesse.

Kogutud info viitab, et töökorralduse edasine muutmine võib tekitada olukorra, kus saavad kannatada kas hügieeniprotseduuride probleeme kogevate isikute muud õiguspositsioonid (nt ööuni või öörahu nihutamise tõttu eelmisel päeval kasutada olev vaba aeg vms) või siis samas vanglas viibivate teiste kinni peetavate isikute õigused (nt meeskinnipeetavate õigused, kelle ruumides olevat dušširuumi kasutavad naiskinnipeetavad). Piiratud ressurss kraanikausside, WC-pottide ja duššide osas ei pruugi enam võimaldada probleeme ilma täiendavate pesemisvõimaluste loomiseta lahendada.

Juba asjaolu, et õiguskantsler peab ka 3 aastat pärast samadele probleemidele tähelepanu juhtimist siiski nende osutama, näitab, et Harku ja Murru Vangla juhtkonnal ei ole jäänud kuigivõrd tõhusaid võimalusi lahenduste otsimiseks ilma pesemisvõimalusi pakkuvate ruumide laiendamise või rajamiseta.

Õiguskantsler mõistab, et seoses Tallinna Vangla uue hoonetekompleksi rajamise protsessiga on muutunud teatud investeeringute tegemise mõttekus vanadesse hoonetesse, mille kasutamine peale uute Tallinna Vangla hoonete valmimist plaanitakse lõpetada, küsitavaks.¹⁶

Samas näib vanglateenistuse veebilehel leiduva info põhjal, et vanglateenistus peab võimalikuks uue Tallinna Vangla hoonetekompleksi valmimist ja seega Harkus asuvate hoonete kasutamise lõpetamist isegi alles 2017. aastal. Senine areng on näidanud, et

¹⁶ Vanglateenistuse veebilehel osutatakse kavale sulgeda pärast uue Tallinna Vangla hoonetekompleksi valmimist mh ka Harku ja Murru Vangla ning kinni peetavad isikud üle viia Tallinna Vanglasse. Veebilehe andmeil valmib uus hoonetekompleks hiljemalt 2017. aastal. Vt <http://www.vangla.ee/47540>.

prognoosid Tallinna Vangla hoonete valmimise osas on mõneti liiga entusiastlikuks osutunud.¹⁷

Ei pruugi olla lihtne leida rahalisi vahendeid kõigi ülesannete täitmiseks, ent see ei saa Riigikohtu praktika põhjal olla ainsaks põhiõiguste piiramise aluseks.¹⁸ 3 aastat on kinni peetava isiku jaoks pikk aeg ning tõsised probleemid isikliku hügieeni järgimisel sellise aja vältel võivad muutuda isikute inimväärikust alandavaks kohtlemiseks riigivõimu poolt.

Õiguskantsler mõistab, et teatud ulatuses investeringute tegemine Harku territooriumil ei pruugi olla riigi rahaliste vahendite kasutamisel kõige põhjendatum (nt ehitada uus eluhoone või püsiv eraldi hoone duširuumide ja muude hügieeni tagamiseks vajalikke seadmetega - kraanikausid jms). Küll aga soovitab õiguskantsler vanglal koostöös Justiitsministeeriumiga kaaluda võimalusi rajamaks kas teisaldatavaid sanitaarsoojakuid või muutmaks mõnede eluhoone ruumide kasutusotstarvet isikliku hügieeni eest hoolitsemise vahenditega varustatud ruumideks.

Õiguskantsler annab soovitusel otsida kiiremas korras võimalusi rajada vangla eluhoonesse või vahetult selle juurde isikliku hügieeni tagamiseks vajalikke ruume, mis on varustatud WC pottide, kraanikausside ja võimalusel dušiga.

4.8. Õigusaktide ja kohtulahenditega tutvumiseks ette nähtud arvuti

Ringkäigul vanglas soovisid õiguskantsleri nõunikud kontrollida, millised õigusaktide andmebaasidele ja kohtulahendite registritele ligipääsu võimalused on vangla lähtuvalt VangS §-st 31¹ Interneti vahendusel loonud. Paraku ei õnnestunud selleks raamatukogu ruumes asuvat arvutit käivitada ning kontrollkäigu tulemusel ei tekkinud õiguskantsleri nõunikel kindlat veendumust, milliseid ressursse on kinni peetavatel isikutel võimalik Interneti vahendusel kasutada. Nõunikel ei õnnestunud vastava võimaluse olemasolus vahetult veenduda, ent õiguskantsleri nõunikega vestelnud kinni peetavate isikute sõnul raamatukogus oleva arvuti vahendusel õigusaktidele ja kohtulahenditele ligipääs on.

VangS §-st 31¹ tuleneb vanglale kohustus tagada Interneti vahendusel võimalus tutvuda õigusaktide ja kohtulahenditega.¹⁹ **Õiguskantsler annab soovitusel tagada vangla raamatukogus oleva arvuti vahendusel ligipääs ametlikele õigusaktide andmebaasidele ja kohtulahendite registrile.**

4.9. Emade-lastel osakond

4.9.1. Vanglariietuse pesemine, venekeelne ajaleht ja toitlustamine

Emade-lastel osakonnas oli kontrollkäigu ajal 2 ema ja 2 imikueas last. Osakonnas viibivatele emadel oli kasutada pesumasin, samas oli osakonnas viibivatele emadele jäänud mulje, et nad on kohustatud osakonnas asuva pesumasinaga pesema oma kulul ka vangla väljastatud riidesemeid. Samuti nenditi, et emade-lastel osakonda ei jõua venekeelne ajaleht. Osakonnas viibivad emad kurtsid ka, et probleeme on toitlustamisega. Rinnaga toitmisel tekib kergesti

¹⁷ Tallinna Vangla on 14.09.2007 õiguskantslerile edastatud kirjas nr 1-12/18742-1 osutanud, et uus Tallinna Vangla käivitub 2010. aastal. 2014. aasta alguseks ei ole alustatud isegi ehitustegevust.

¹⁸ Vt RKPJKo 21.01.2004, nr 3-4-1-7-03, p 39.

¹⁹ J. Sootak. Kommentaarid §-le 31¹. - L. Madise, P. Pikame, J. Sootak. Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2009, § 31¹, komm 2.

tühja kõhu tunne, kui õhtusöögi ja hommikusöögi vahele jääb liiga pikk ajavahemik (Kodukorras sätestatud päevakava kohaselt u 12 tundi).

Kodukorra punkti 11.5 kohaselt on vanglateenistuse poolt väljastatud vooditarvikute, käterätikute, kinnipeetava vangla riietuse ja tööriietuse pesemine kinni peetavale isikule tasuta. Erandeid sellest sättest ei kehtesta ka emade-laste osakonna kohta käivad Kodukorra erisätted. Seega on ka emade-laste osakonna kinni peetavatel isikutel õigus anda tasuta pesta vangla väljastatud riided. Vestlusel väitsid vanglateenistuse ametnikud, et selline õigus nende hinnangul emade-laste osakonnas viibijail on ning pole selge, miks isikud asjast teisiti aru on saanud.

Õiguskantsler soovib täiendavalt selgitada emade-laste osakonnas viibivatele kinni peetavatele isikutele, et neil on samuti Kodukorra punkti 11.5 alusel õigus anda soovi korral vangla väljastatud riideesemed tasuta pesta vanglale.

VangS § 30 lõike 1 kohaselt tagatakse kinni peetavale isikule võimalus lugeda üleriigilisi päevalehti ja ajakirju. Vanglateenistuselt ja kinni peetavatelt isikutelt vestluse käigus laekunud teabe kohaselt tagab vanglateenistus kinni peetavatele isikutele võimaluse vanglas lugeda venekeelsetest üleriigilistest ajalehtedest ajalehte Postimees. Vanglateenistuse ametnikud mõnsid vestlusel, et teadvalt ei ole emade-laste osakonda venekeelset ajalehte edastamata jäetud ning lubati asjaga tegelda.

Õiguskantsler annab soovitusel tagada, et ka emade-laste osakonnas oleks võimalik lugeda vangla pakutavaid üleriigilisi päevalehti, sh ka venekeelseid.

VangS § 54 lõige 1 kohustab vanglateenitust sisustama rasedate naiste jaoks vanglas eraldi ruumid ja korraldama laste eest hoolitsemise. Õiguskantsleri hinnangul tähendab see hoolitsemist laias tähenduses – st et vanglas koos emaga viibivatele lastele oleks tagatud täisväärtuslik toit, samuti et nt rinnaga toitv ema ei peaks kannatama tühja kõhtu või näljatunnet.

Sotsiaalministri 31.12.2002 määrusega nr 150 kehtestatud „Toidunormid kinnipidamisasutustes“ § 7 lõiked 1 ja 2 sätestavad kohustuse anda last rinnaga toitvale emale lisatoitu ja seda ka ilma kinni peetava enda vastava pöördumiseta. Õiguskantsleri arvates peaks rinnaga toitvate emade toitlustamisel olema vangla paindlik ning vangla meditsiiniteenistus peaks kooskõlas eelmainitud sotsiaalministri määruse § 1 lõigetega 3-5 olukorda pidevalt jälgima ja vajadusel kohemaid sekkuma ning kindlustama rinnaga toitva ema toidunormi muutmise. Rinnaga toitvatele emade päevakava koostamisel ja toitlustamisel peaks jälgima, et söögikordade vahele jääv aeg ei oleks liiga pikk ning vajadusel toitlustamise ümber korraldama (nt jagama päevase toidukoguse mitte kolmeks vaid neljaks toidukorraks, pakkuma rinnaga toitvale emale õhtuoodet vms).

Õiguskantsler teeb soovitusel jälgida järjepidevalt rinnaga last toitvate emade toitlustamist emade-laste osakonnas ning vajadusel ka ilma isiku avalduseta sekkuda ning rinnaga last toitva kinni peetava isiku toitlustamine ringi korraldada. Samuti soovib õiguskantsler analüüsida emade-laste osakonna päevakava ja toitlustamist ning leida võimalus pakkuda rinnaga toitvatele emadele täiendavat toidukorda, et ajavahemik õhtusöögi ja hommikusöögi vahel ei kujuneks ülearu pikaks.

4.9.2. Ekspertide järeldused ja soovitused emade-laste osakonna osas

Kontrollkäigul osalenud meditsiinieksperdid hindasid vanglas viibivate laste olmetingimusi ja kasvukeskkonda, lastele tagatud tervishoiuteenuste kohasust ja piisavust emade ja meditsiinipersonali intervjuerimise ning laste tervisekaartide alusel, samuti emadega koos vanglas viibivate laste tervist, füüsilist ja vaimset arengut. Lisaks analüüsisid eksperdid lastele tagatud sotsiaalset kaitset sotsiaalosakonna töötajate intervjuerimise alusel.

Ekspertide hinnangul on laste kasvukeskkond ja toitlustamine vanglas rahuldavad. Lastele on tagatud adekvaatne tervisekontroll ja hea meditsiiniabi nii ägedate haigestumiste kui krooniliste haiguste korral.

Puudustena tõid eksperdid välja vanglatingimustest tuleneva suhtlemiskeskonna piiratud väikelapseas ja lastepsühholoogi nõustamise puudumise, kellel oleks oluline roll ema-lapse suhte kujunemise toetamise osas ning lapse võimalike kognitiivse ja sotsiaal-emotsionaalse arengu probleemide ning käitumishäirete kujunemise ennetamisel.

Ekspertid tegid kontrollkäigul nähtu põhjal järgmised ettepanekud:

1. Hõlmata laste jälgimise enam erialaspetsialiste, milleks eksperdid pakkusid omapoolset abi;
2. Kaasata erialaspetsialistina regulaarselt lastepsühholoogi;
3. Avardada laste suhtlemiskeskonda;²⁰
4. Võtta tervisekaartides kasutusele Eesti laste kasvukõverad;
5. Võimaldada last kureerival perearstil ligipääs lapse digitaalsele terviseloole tagamaks adekvaatse ülevaate lapsele teostatud konsultatsioonidest väljaspool haiglat;
6. Tagamaks lapse hea tervis ja igakülgne turvaline elukeskkond edaspidiselt ka väljaspool vanglat, oleks ekspertide hinnangul soovitatav nii ennetähtaegsel kui plaanilisel ema vanglast vabastamisel korraldada ümarlaua vormis kokkusaamine enne koju saatmist lapse ema (vajadusel teiste pereliikmete), vanglas sotsiaaltööga tegeleva ametniku, meditsiinipersonali ja elukohajärgse lastekaitsetöötaja osavõtul.

Ekspertide arvamus on täismahus lisatud käesolevale kokkuvõttele. Õiguskantsler nendib kahetsusega, et mitmed ekspertide tehtud soovitused kattuvad juba 2010. aasta kontrollkäigu järel tehtud soovitustega, mida ei ole senini täidetud (laste kasvukõverad, lastepsühholoogi kaasamine). **Õiguskantsler annab soovituse järgida kontrollkäigul osalenud meditsiiniekspertide ettepanekuid.**

5. Hea praktika

Õiguskantsler tunnustab tavapäraselt ka külastatud institutsioonis kasutatavat head praktikat, mis on suunatud isikute põhiõiguste paremale tagamisele ja väärrib esiletõstmist ning järgimist.

²⁰ Ekspertide hinnangul jääb alates teisest/kolmandast eluaastast vangla keskkond piiratuks eeskätt lapse adekvaatse sotsiaal-emotsionaalse, käitumusliku ja vähemal määral vaimse hea arengu tagamiseks. Kuna lapsed viibivad vanglas koos emadega oma neljanda sünnipäevani, on soovitatav päevasel ajal lastekollektiivis viibimine hiljemalt kahe/kolme aasta vanusest.

Harku ja Murru Vangla Harku vangistusosakonnas saab sellise praktikana esile tuua vangla kulul soetatud veekeedukannude paigaldamist eluosakondadesse, samuti regulaarset ja tasuta WC paberi jagamist vangla poolt.

Eriliselt soovib õiguskantsler positiivses võtmes rõhutada vangla tegevust emade-lastes osakonna asukate suhtes. Emade-lastes osakond asub vahetult meditsiinosakonna kõrval, mis tagab osakonnas olijatele operatiivse igakülgse abi. Lastele on varutud mänguasju, kärusid, kelke ja muud tarvilikku. Eelnevalt välja toodud soovitusel mõningate emade-lastes osakonnas esinenud puuduste kõrvaldamiseks ei varjuta kuidagi üldist positiivset muljet, mis kujunes nii ekspertidel kui ka käigul osalenud õiguskantsleri nõunikel ja kogutud teavet analüüsinud õiguskantsleril. Suhtumine lastesse ja emadesse näis olevat keskendunud laste huvide ja heaolu tagamisele ning see väärleb esiletõstmist.

6. Kokkuvõtte

Eeltoodust tulenevalt teeb õiguskantsler järgmised soovitusel ja ettepanekud:

1. soovitusel tagada kõigile vangla Harku vangistusosakonna kinni peetavatele isikutele vangla poolt sobiv, küllaldane, aastaajale, isiku liikumisvõimalustele ja tervises seisundile vastav riietus (sh ka sokid, jalatsid ja aluspesu). Õiguskantsler soovitusel ka analüüsida vangla väljastatava riietuse sobivust kinni peetavatele isikutele ning vajadusel vangla praktikal riietuse väljastamisel muuta (pakkuda kinni peetavatele isikutele sobivaid riietusesemeid);
2. soovitusel varustada eluhoone kõrval asuv jalutusaedik ilmastiku eest kaitsvate meetmetega (nt osaliselt katta varikatusega, varustada seinaga, mille varju tuule eest peituda jms), samuti juhendada töökorralduses põhimõttest, et isik tuleb mõistliku aja jooksul saata vastava soovi avaldamise järel jalutuskäigult tagasi eluhoonesse;
3. soovitusel edaspidiselt talletada füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamist ja õigusrikkude tervises seisundi kontrollimist kajastavates protokollides täpsemalt neid faktilisi asjaolusid, mis tingisid vahetu sunni rakendamise ja selle jätkamise või siis viidata protokollis selgesõnaliselt, kus vastav kirjeldus leitav on;
4. soovitusel hoolikamalt dokumenteerida tervishoiutöötaja tegevus kinni peetava isiku tervises seisundi kontrollimisel pärast vahetu sunni rakendamist;
5. soovitusel talletada kinnipeetavate isiklikes toimikutes kõik VangS § 17 lõikes 2 ja VSE §-s 28 sätestatud dokumendid, sh ka materjalid täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise kohta;
6. ettepaneku viivitamatult lõpetada kinni peetavate isikute lahtiriietumisega läbiotsimine ruumides, mille temperatuur on tunduvalt madalam, kui tavapärane toatemperatuur;
7. soovitusel vanglateenistusele jälgida edaspidi, et lahtiriietumisega läbiotsimiseks kasutatav ruum oleks küllaldaselt kaitstud;
8. soovitusel hankida ja paigaldada vahendid, mis hõlbustavad kahekordsete narivoodite ülemisele voodile ronimist;
9. soovitusel otsida kiiremas korras võimalusi rajada vangla eluhoonesse või vahetult selle juurde isikliku hügieeni tagamiseks vajalikke ruume, mis on varustatud WC pottide, kraanikausside ja võimalusel dušiga;
10. soovitusel tagada vangla raamatukogus oleva arvuti vahendusel ligipääs ametlikele õigusaktide andmebaasidele ja kohtulahendite registrile;

11. soovitusel selgitada emade-lastel osakonnas viibivatele kinni peetavatele isikutele, et neil on samuti vangla kodukorra punkti 11.5 alusel õigus anda soovi korral vangla väljastatud riideesemed tasuta pesta;
12. soovitusel tagada, et ka emade-lastel osakonnas oleks võimalik lugeda vangla pakutavaid üleriigilisi päevalehti, sh ka venekeelseid;
13. soovitusel jälgida järjepidevalt rinnaga last toitvate emade toitlustamist emade-lastel osakonnas ning vajadusel ka ilma isiku avalduseta sekkuda ning rinnaga last toitva kinni peetava isiku toitlustamine ringi korraldada;
14. soovitusel analüüsida emade-lastel osakonna päevakava ja toitlustamist ning leida võimalus pakkuda rinnaga toitvatele emadele täiendavat toidukorda, et ajavahemik õhtusöögi ja hommiksöögi vahel ei kujuneks ülearu pikaks;
15. soovitusel jälgida kontrollkäigul osalenud meditsiiniekspertide ettepanekuid.

Soovituste ja ettepaneku täitmise osas teostab õiguskantsler vajadusel järelkontrolli.